

יצחק בצלאל. הכל כתוב בספר : עם סופרים בישראל כיום (תל אביב : הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשכ"ט 1969)

עמוס עוז

נולד בירושלים ב-1939, ונתחנך בקבוצת חולדה, בה הוא חבר משנת 1957. למד באוניברסיטה העברית והוא עוסק בהוראה. היה מפעילי תנועת „מן היסוד“, נירסם סיפורים, רומאנים ורשימות פובליציסטיות. ספריו: „ארצות התן“ — סיפורים, תשכ"ה; „מקום אחר“ — רומאן, 1966; „מיכאל שלי“ — רומאן, תשכ"ח.

ספרות נרחוב ראשי לפרבר

עמוס עוז הוא סופר צעיר גם לפי הגדרה מחמירה של ביטוי זה. כשמתברר שהוא רק בן 26 אפשר להשתאות למידת התיקף הלא-מהוסס שבהופעתו, כמו בכתיבתו הספרותית והפובליציסטית. לכתוב הוא החל בגיל מוקדם מאד.

עוד בכיתה ב' וג' כתבתי חיבורים יפים והייתי משוכנע שחיבורי הם ספרות. אינני מסוגל לשחזר את הנקודה בה עברתי מכתבת חיבורים לכתבת סיפורים, אלא אם אניח שהמעבר חל עם סיום בית-הספר, כאשר המשכתי לכתוב, אף שלא הייתי מחויב בכך. התחלתי לפרסם סיפורים לפני כארבע שנים. הסיפור הראשון „סדק מפולש לרוח“, שהוא אלגוריה שנונה, פורסם ב„קשת“, והעיד על כותבה שהוא קרא את „ספר המעשים“ של עגנון. כשכתבתי את הסיפור אהבתי מאד את עגנון, והייתי משוכנע שתשבצים אלה הם פסגת השגינות הספרותית. היום איני אוהב תשבצים לגופם. ודאי לא בספרות, אף שהם מעידים על שגינות הכותב ונותנים לקורא הרגשה שהוא שנון לא פחות.

האם סיפריך היום מבטאים את חיי הקיבוץ ?

לא. לא הייתי רוצה שיקראום כסיפורים על הקיבוץ, אף כי מרבית הסיפורים שפירסמתי מתארעים בקיבוץ. זיקתי לקיבוץ אינה זיקה צילומית. אנשים מענינים אותי הרבה יותר מאשר מוסדות, ומהאידיאולוגיה בה הם מחזיקים. אם עוסק אני גם באידיאולוגיה שלהם, זה רק משום שהיא מסבירה או מסתירה אנשים. העובדה שסיפורי שאינם על הקיבוץ דומים לאלה שעל הקיבוץ, הינה „האליבי“ הטוב ביותר שלי לכך.

יש אנשים המתווכחים אתי על הקיבוץ וטוענים נגדי מתוך סיפורי. מי שרוצה לדעת את השקפותי על הקיבוץ, יניח את סיפורי וילך למאמרי בעתונות ובכתבי־העת, בהם הבעתי את דעותי על הקיבוץ באורח סדיר ורציונאלי. על קיבוץ אפשר לחוות דעה חיובית או שלילית, מה שאין כן על בני־אדם. אינני מכיר אנשים חיוביים או שליליים. עם זאת אינני מכחיש שיש ניגוד צורב בין גורל כמה מגיבורי־סיפורי בקיבוץ לבין הדימוי הנפוץ על הקיבוץ. בכלל, בספרות אמיתית קיים ניגוד צורב בין דימויים נפוצים לבין מה שמקבל עליו המספר לחשוף.

המוטיב היסודי בכתיבת ספרות־אמת, הוא מאמץ הסופר לפרש, בראש ובראשונה לעצמו, את נסיון חייו שלו. העובדה שנולדתי בעולם רחוק מהקיבוץ מעשירה אותי קצת בבואי לפרש את עולמי. (נולדתי בירושלים בשנת 1939, למדתי בבית־ספר דתי ואחר־כך בבית־ספר כללי ומשנתי 14־ אני חי בקיבוץ חולדה). מהו הפירוש לא אוכל לומר. לו יכולתי לפרש, לא היה לי צורך בכתיבת סיפורים.

האם חיי הקיבוץ מצאו ביטוי נאות בספרותנו?

דעתי היא ששום צורת חיים אינה מוצאת ביטוי נאות בספרות. אנשים חיים וסובלים באלף דרכים. כל ביטוי אמיתי לחיים הוא ביטוי נאות. אינני מכיר יצירה ספרותית שמתוכה משתקפת הפרובלמטיקה של חיי האדם. אלא אם מדברים אנו על סוציולוגיה ומרמים עצמנו כאילו עסקנו בספרות.

יש המכנים אותך כסופר זועם, האם אתה מסכים להגדרה זו?

מי שמשלים עם המציאות אינו כותב סיפורים, הוא חי אותה. ברגע שאדם בודה בדיות, פירוש הדבר שלא נוח לו. פרנסה אין מזה. אי־ההשלמה עם המציאות אינה סימן היכר למשמרת כלשהי, היא מציינת מיליוני אדם, סופרים ושאינם סופרים, שאינם מאושרים, אולי כל בני־האדם. המונח הנדוש: זעמי מה יכול להתייחס רק לזרם ספרותי הקשור לתפיסות אידיאולוגיות, שבשמן הוא נלחם באיזו אידיאולוגיה שלטת.

כשאני מביט על הפרוזה העברית הצעירה איני רואה בה אפילו אדם

אחד, שהגדרה זו חלה עליו. איש מאתנו אינו נלחם „בעד“ ו„נגד“, נוסח ג'ון אוסבורן וחבריו, שנלחמו נגד המסורת והערכים השמרניים השליטים בבריטניה. אי־אפשר למיין אותנו ל„בעד“ ו„נגד“, מבלי להיזקק לטכניקות האונס המקובלות על כמה מבקרים בתוכנו. אפשר למצוא מכנה משותף למספר יצירות פרוזה, שנכתבו אצלנו בשנים האחרונות, על־ידי סופרים שהגיעו לבגרות לאחר מלחמת השחרור. כתיבה זו אינה בתחום הזעימה המכוונת ליעד אידיאולוגי מוגדר, אך הייתי מגדירה כהליכה לפרברים, לגושי־חיים שאינם מצויים ב„רחוב הראשי“ של ההיסטוריה הישראלית. סופרי דור הפלמ"ח למשל, כתבו על „הרחוב הראשי“ של ההיסטוריה שלנו. היה זה דור מפונק שצמח מתוך „הרחוב הראשי“ וחזר לתוכו. סיפור או שיר משלהם היווה אקט פוליטי. אז גם היה ברור „רחוב ראשי“ זה היכן הוא: בהגנה, בעבודה, בקיבוץ. היום הדבר אינו ברור. יכול סופר לצאת לצייד ארוך אחר „הרחוב הראשי“ וליהפך לז'ורנאליסט ספרותי. ויכול אדם להניח הנחה אנטי־קופרניקאית, שהמקום בו הוא עומד, שם מרכז העולם. אינני סבור, שנקודת־מוצא זו תצמיח ספרות אחרת. לא שאני שולל שלילה קטיגורית משמרות שקדמו לי, בכלל אינני שולל משמרות וזרמים בספרות, אלא שטוב לספרות שתפרוץ כל פעם בפינה אחרת.

בהרבה מסיפוריך שורה אווירה קודרת וראיה פסימית. האם ראייתך את החיים היא ביסודה פסימית?

פסימיזם ואופטימיזם הם מושגים יחסיים, תלוי למי משווים. איני יודע אם ראייתי היא פסימית או אופטימית, אך אני מקווה שהיא מורכבת. ממילא לא חלים עליה הגדרות כמו פסימי־אופטימי, חיובי־שלילי, חנוכי־לא־חנוכי.

מי שמניח שהפרובלמטיקה העיקרית של האדם היא בתחום החברה, עשוי להניח שיש פתרון לבעיות. ודאי אז נראה הסבל פחות איום, משום שאי־שם, לפחות באיפק האוטופי, מתרמז קיום שאין בו סבל ואפשר לחתור אליו. מי שסבור שעיקר הסבל מקורו במה שבין אדם לבין מרכיבי־היסוד של הקיום האנושי: הנפש, היצרים, המות, אפילו העצבות הלא־מנומקת, אדם כזה אינו יכול להבטיח לעצמו אפילו אוטופיה מרוחקת. אין זה מונע ממנו לשאוף לתיקון החברה ולהחזיק בהשקפות מוצקות לגבי הדרכים לתיקון החברה. אבל בהחלט נמנעת ממנו ההנחה המרנינה שתיקון החברה פירושו עקירת הסבל האנושי כולו.

האם אתה מפריד בין עיסוקך הספרותי לעסקנותך הפוליטית והפובליציסטית, או שיש קשר בין שני התחומים?

הקרובים לי בהשקפותי הפוליטיות מחפשים להן נקודות אחיזה בסיפורי, והמכירים את סיפורי מחפשים בהם קשר עם השקפותי, מחפשים קשר ואני מחפש יחד אתם, אינני יודע אם קיים קשר. ודאי שלא קשר של מסקנות.

והאם יש סתירה בין ספרות לפעילות פוליטית?

לא, אין סתירה. אינני מכיר סופר שהוא רק סופר. אדם צריך להיות אזרח פעיל.

רבים טוענים נגד גודש העלילה בסיפוריך והמצבים הקיצוניים בהם מתוארים גיבוריך. האם אתה מסכים להערכה זו?

באשר לעלילה, אני סבור שכל סיפור מבקש לחשוף בני-אדם. רצף עלילתי הוא אחד האמצעים לכך, וכשלעצמו אינו טוב ואינו רע, הוא נמדד לפי ההישג.

באשר לנוף בסיפורי, לא הייתי רוצה שהקורא יתייחס לנוף כמו תפאורה מרהיבה או מסמרת-שיער. תיאורי הנוף החיצוני כוונתם לחשוף את נופם הפנימי של הגיבורים. מידת האחידות הקיימת בין נופי הסיפורים בעיר ובקיבוץ, היא בגלל מידת הקרבה הקיימת בין הגיבורים בסיפורים אלה. מה שנקרא „מצבים קיצוניים“ בסיפורי, זהו בעיני אחת מנקודות-התורפה של הספר. הצידוק היחיד שלי הוא שרק במצבים קיצוניים היה בכוחי לחשוף את הגיבורים. אני מקווה שאגיע לכתיבה אשר תוכל לחשוף את דמות הגיבור כשהוא מוזג לעצמו כוס תה. עדיין לא הגעתי לכך. להגנתי הקלושה אוסיף, שאני מכיר מעטים שהגיעו לכך, והם ענקי הספרות. אינני מחבב סופרים המדרבנים את עצמם להיות סופרים מצוינים מדרגה ב' או ג'. מי הם הסופרים האהובים עלי?

אין מכנה משותף ליצירות שאותם אני אוהב. יש לי טעם פראי. אך אחת החוויות הספרותיות העזות שלי היא הפגישה עם עולמו של ברדיצ'בסקי. עולמו ונושאו אינם עולמי ונושאי, והטכניקה שלו אינה מעוררת בי את יצר החיקוי. אך יש משהו בדרך התבוננותו בעולם, שעוררה בי התרגשות פנימית. מעין פגישה עם קרוב.

מה מקור השוני בכתיבתך על ותיקים בקיבוץ, בהשוואה לצעירים?

הוותיקים בקיבוץ הם אנשים מורכבים, שעברו תהליך חמור של סלקציה ואני מנסה לספר עליהם באופן מורכב. הדור הצעיר נלחם מלחמה נואשת עם צילו הכבד של דור האבות.

אהרון מגד ב„החי על המת“ סיפר על פן אחד של מלחמה זו. אך הוא

לא הבין עד תום את גיבורו ואת מלחמתו. וקשה להבינו, משום שמספר פניו כמספר הפרשנים לו.

המציאות ערכה בדור הוותיקים סלקציה טבעית במובן הדרונוניסטי. זו היתה מלחמה שאפשר היה לעמוד בה בכוחות גוף ונפש בלתי רגילים. אלה שלא ניחנו בכוחות אלה נשברו, (מבפנים כמו יצחק קומר) נשתגעו כמו א. חפץ, מתו בנעוריהם מעבודה קשה, או נטשו. אך הוויטליות הכבירה של דור המיסדים מרתקת אותי אליהם. אלה אנשים גדולים ביצירתם, בדבקותם ובנזירותם. אף שלפעמים היא דורסנית ורחוקה מבני דורי. יחס הוותיקים לצעירים, הוא כיחס הפסל לאבן, והאמן לחומר, לא כזיקת אב לבן. הם מתקני-עולם כשם שהם מהרסי עולם. וזו התשובה להרבה משאלותיך על דמויות הוותיקים ונוהגם...

מה מייחד את האמן בקיבוץ ?

יש הרבה סיפורי-אימים על גורלו המר של האמן בקיבוץ, בעיקר מצד עוזבי-הקיבוץ. ומדוע עזבו? כי הקיבוץ היה שונה לפני 10—15 שנה משהוא היום, ומשום שרבים מהם טיפחו בקירבם דימוי רומנטי מאד על הרגלי החיים העושים כביכול אדם לאמן. אין לי ספק שהם חשו מצוקה לפני שעזבו, אך מעז אני לומר, שכמה מהם פירשו את מצוקתם פירוש לא נכון של אינדיבידואליזם מסולף, והגיעו לעזיבה.

באשר לתנאי הכתיבה. הרי בעת כתיבת הסיפורים שקובצו בקובץ זה, לא עמדה בפני בעיית הזמן הפנוי. את סיפורי אלה כתבתי רק לאחר שידעתים על-פה, עד כדי כך שיכול הייתי להקליטם לתוך רשמקול. משך הכתיבה עצמה של כל סיפור היה בין 3 ל-6 שעות, בדיוק הזמן הדרוש להעלותם על הנייר. כתבתי את הסיפורים מבלי להרים את העט מעל הנייר אפילו פעם אחת.

עתה אני כותב רומן. וקיימת לגבי בעיית הזמן הפנוי. אני מקבל יום-יומיים בשבוע לשם כתיבה. בטלן מסוגי לא היה מגיע בשום חברה לתנאים הייצוגיים כאלה, שאליהם הגעתי בקיבוץ. זה מחייב אותי כמובן לשאת בכל החובות של חבר בקיבוץ. ואני נושא בהן לא כמס בעד התנאים הייצוגיים הנוחים לכתיבה, אלא מתוך הכרה מלאה של חבר קיבוץ הרוצה לחיות בקיבוץ. אינני רואה שום דבר פיקנטי ובלתי „מזוי" במילוי תורנות במטבח, או תורנות-שבת בקטיף. להיפך, אני מכיר סופרים רבים הנאבקים מרה על חייהם. חיי בקיבוץ מאפשרים לי פגישה מרתקת עם קשת רחבה של מצבי-קיום והיי אדם, חיים המאפשרים לי עמדה של משתתף ושל עד.

[3.8.65]

והיא המקיימת את כתיבתי.